

КОРРУПЦИЯГА ҚАРШИ КУРАШ – ЕТУК КАДРЛАР ТАЙЁРЛАШ СИЁСАТИНИНГ САМАРАЛИ ВОСИТАСИ

Равшанов А. -

*сиёсий фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD),
“ТИҚХММИ” кафедра мудири*

Бугунги кунда олий таълим муассасларида коррупция ҳолатларини сақланиб қолишининг асосий сабабларидан бири бу таълим жараёнини тартибга солиш учун жамоатчилик назоратини ўрнатилмаганлиги ҳисобланади. Олий таълим тизимида коррупцияга қарши кураш олиб бориш учун аввало бу борада хорижий тажрибаларни пухта ўрганиб чиқиш муҳим аҳамият касб этади. Маълумки, хориж давлатларида коррупцияга қарши курашишнинг турли усул ва воситалари самарали қўлланилиб, бу борада ижобий натижаларга эришилган.

Жумладан, Сингапурда коррупцияга қарши кураш тизими ва антикоррупция бюросини кучайтиришга, Японияда давлат хизматчиларининг касб этикасига амал қилинишига алоҳида эътибор қаратилган бўлса, Финляндияда аҳоли менталитети ва сўз эркинлигига, АҚШ, Буюк Британия каби давлатларларда суд ҳокимияти мустақиллигига, матбуот фаоллигига, судьяларнинг касб этикасига муҳим аҳамият берилган. Швецияда давлат хизматчиларига юқори иш ҳақи тўлаш, коррупцияга қарши курашнинг асосий шартларидан бири ҳисобланган бўлса, Сингапур, Хитой сингари давлатларда коррупция учун ўта оғир жазо чоралари белгилаш устиворлик қилган.

Айтишимиз мумкинки, ушбу ҳолатлар коррупцияга қарши курашиш стратегиясининг фақат моддий тарафидир. Коррупцияни минимал даражада пасайтира олган давлатларда давлат ҳокимияти билан жамият коррупция масаласида аниқ келишувга эришишган, яъни улар коррупцияни жамият тартибини бузувчи ҳолат сифатида тан олишган. Ўзбекистоннинг коррупцияга қарши курашиш чора-тадбирларида айнан шу ҳолатга эътибор қаратилиши лозим, яъни фуқаролар онгига давлат хизматчилари давлат хизматидаги вазифасига қўшимча пул келтирадиган восита, аҳоли эса коррупция муаммоларини тез ҳал этадиган ечим сифатида қарашдан воз кечиш ғояси сингдирилиши лозим.

Президент Шавкат Мирзиёевнинг “Халқ давлат идораларига эмас, балки давлат идоралари халқимизга хизмат қилиши керак” деган ғояси - бугунги давлат органларининг асосий мазмунини ташкил этиб бораётганлиги ҳам юртимизда коррупция иллатининг камайишига туртки бўлди. Бу эса ўз навбатида кадрлар сиёсатини янги босқичга кўтармоқда.

Шуни айтиш керакки, жамиятда ҳалол инсонлар кўпчилиكنи ташкил этмагунича коррупцияни енгиш учун серхаражат ва самарасиз кураш давом этаверади. Немислар вақтга соатдек амал қиладилар, японлар ташаббусларни амалга оширишда иккиланмайдилар, турклар байроғи учун ўлишга тайёр... Бу халқларнинг характериға айланиб кетган хислатлар шу халқларнинг тарбия тизимиға сингдириб юборилган. Корейслар ҳам шу сабаб ёлғон билан яшай олмайдиган даражада тўғрилар. Биз коррупцияни бугун енгишимиз қийин. Жуда кўпчилик бировнинг ҳаққидан кўркмайди. Уларнинг ҳаммасини жазолаш мумкин бўлмаганидек, ҳаммасини ўзгартириб ҳам бўлмайди. Биз коррупцияни эртаға енгиш учун иккита масалани бугун ҳал қилишимиз керак, яъни, тарбияни кучайтириш ва адолатли меҳнатға ҳақ тўлаш тизимини яратиш.

Барчамизға маълумки, коррупция ҳар қандай давлатда турли хил муаммоларни юзаға келтирадиган, давлатни, жамиятни тараққий этишиға тўсқинлик қиладиган, ижтимоий-иқтисодий муаммоларни чуқурлаштиришға сабаб бўладиган бир иллат сифатида эътироф этилади. Кўпгина экспертларни эътироф этишича, коррупция мураккаб бир ҳодиса сифатида юзаға келиб, унга қарши курашиш учун ишлаб чиқилган чора-тадбирлар ҳар доим ҳам самара бермаслиги таъкидлаб ўтилган. Коррупцияға қарши курашишнинг энг самарали йўлларидан

бири ҳаракатни тизимли тарзда, тинимсиз равишда, изчил амалга оширилиши яхши натижалар беради.

Бунӣ ечиш йўлларида яна бири ижтимоий фикрни шакллантира олишимиз керак бўлади. Таълим соҳасида коррупциянинг ривожланишига илдиришига асосий сабаблардан яна бири кадрларнинг ўзига ишончи йўқлигидир. Ҳар бир соҳанинг ўзини профессионал касб эгаси бўлади. Коррупциянинг авж олишига яна битта сабаб ошкораликни йўқлиги эди. Хорижда ҳар бир лавозимга тайинланиш шу қадар ошкоралик элагидан ўтказиладики ҳар қандай раҳбар кадрни 20 йил олдин қилган хатолариниям журналистлар топиб кўрсатади. У кадрни шу ишга муносиб ёки муносиб эмаслиги исботланади. Шу элақлардан ўтган кадр ишга олинади. Агар профессионал юксак даражадаги етук кадр бўлмаса қанча пул таклиф қилишидан қатий назар ишга олинмайди. Биз ҳар доим коррупцияга қарши курашиб келганмиз, лекин олдини олиш бўйича деярли ҳеч қандай ишлар қилинмади десак ҳам бўлади. Биринчи навбатда коррупцияни олдини олиш керак.

Жамиятда маиший (кундалик) коррупция бор. Мактабга, боғчага, касалхонага борганимизда коррупцияга кўп дуч келамиз, нега, у ерда, сабаби алоқа (контакт) кўп у ерда халқ билан мулоқот қилинади. Бу ҳолатда нима қилишимиз керак, аҳолини шу жумладан, талабаларни ҳуқуқий маданиятини бир кунда ўзгартириб бўлмайди. Бу муаммо билан 20 йилдан буён курашиб келмоқдамиз. Давлат хизматлари агентлиги қанчадан-қанча коррупцияни олдини олаётганини ҳаммамиз яхши биламиз. Бутун дунёда ҳаммамиз биламиз электрон ҳукумат деган тушунча бор. Ҳамма нарса электрон. Ҳамма нарса уйда. Қачонки шу тизимга тўлиқ ўцак коррупция шунча камаяди. Шу билан бирга аҳолимизни ҳам ҳуқуқий маданияти ошириб бораверади.

Коррупция жамият ривожига энг катта тўсиқлардан биридир. Сўнгги йилларда Ўзбекистонда ҳам мазкур муаммони ҳал қилишга қаратилган бир қатор ислохотлар амалга оширилиши натижасида мамлакатимизнинг коррупцияга қарши курашга ихтисослашган нуфузли халқаро ташкилотларнинг рейтингларидаги мавқеи секинлик билан бўлсада, яхшиланиб бормоқда.

Масалан, “*Transparency International*” халқаро ташкилотининг 2023 йилги рейтингига Ўзбекистон 180 давлат орасида 121-ўринни эгаллаган бўлиб, мамлакатимизда охириги 12 ой ичида пора берган давлат хизматларидан фойдаланувчилар салмоғи 13 фоизни ташкил этган. Халқаро “*Rule of Law Index*”сининг 2020 йилги статистик кўрсаткичларида Ўзбекистон “Коррупциянинг йўқлиги” индикатори бўйича 0.40 баллни олган. Ўтган йилларга қараганда бу соҳада умумий ўсиш 0.2 фоизни ташкил этади.

Дунё даражасида инвестицияни кириб келиши бўйича биз биламиз “*Doing Business*”да ҳаракатлар кетмоқда. Дунёда биз билган “*Transparency international*” деган катта рейтинг бор. Уни ҳар йилги рейтинг чикарилади. “*Doing Business*” ҳам шунга қарайди. Америка ёки Европа биз ҳақимиздаги маълумотни давлатимизга келиб бу ердан ўрганишмайди. Улар шу маълумотлар асосида ўрганади. Инвестиция кириб келишининг энг асосий омилларидан бири, давлатда коррупцаген ҳолат қандай деган савол кўриб чиқилади, ҳамда шу асосида давлатга инвестиция киритилади. Давлатга қизиқиш билдирган инвестерни ортида яна 100 та инвестер туради. Ҳаммаси бир жойдан маълумот олишади. Биздан эмас.

Масалан, АҚШда йўл-патруль хизмати ходимларини ҳолатига эътибор қарацак қизиқ нарсага гувоҳ бўламиз. Ҳайдовчига баённомани ёзади, ойнага қўяди кетади. Ҳеч қачон мулоқотга киришмайди. Уларда алоқа (контакт) қилишга рухсат йўқ. Коррупция энг минимал бўлган давлат бу Сингапурдир. Сингапур тажрибасида юзма-юз алоқа йўқ қилинган. Бу муаммога самарали ечим топиш учун бу иллатни таълим соҳасидан бутунлай йўқотиш учун керак бўлса бутун дунё тажрибасини ўрганиш керак бўлади. Бир жумла бор велосепед ихтиро қилиш керак эмас, бу ихтиро қилинган. Коррупцияга қарши курашганда шахсга қарши курашиш керак эмас. У ҳеч қачон фойда бермайди. Бунӣ тўғри тушунишимиз керак.

Японияни таълим стандарти шуни кўрсатадики, уларда босқичма-босқич худди автомобиль ишлаб чиқаришга қарагандек қарайди. Ўқишга кириш муаммо эмас. Лекин ўқиш

муаммо, диплом олиш муаммо. Ўқишни битирганидан кейин ҳам бекор қолмайди. Японияда катта марказ мавжуд бўлиб, бир йилда 100 мингта талаба ўқишни битирса ҳаммасига иш бор[1]. Шунинг учун ҳамма жойларда танловлар қонуний бўлиши керак. Пулли танлов бўлсин. Масалан, Грузия мисолида оладиган бўлсак, давлат хизматлари агентлигига борасиз сиз у ердан ярим соатда паспорт олишингиз керак. Прейскурант[2] қилиб қўйишган. 100\$ тўланади 1 соатдан кейин паспорт тушади. Бир ойдан кейин олиш учун олайлик 10\$ тўлайсиз бир ойда паспортни олиб кетасиз. Лекин 1 соатдан кейин олмоқчи бўлсангиз 100\$ тўлайсиз[3]. Эътибор берадиган бўлсак пуллар давлатни кассасига тўланаяпти. У ҳеч кимга учрашиши керак эмас. Кимгадир мурожаат қилиши керак эмас. Мана шундай тизимни йўлга қўйсак бу коррупцияни камайтиришнинг энг самарали йўлларида бири ҳисобланган бўлар эди.

Ҳозир қонунчиликда жудаям яхши амалиёт йўлга қўйилган. Ҳаммамиз биламизки, ҳар қандай қонун ҳужжати қабул қилинаётганида www.uza.uz Ўзбекистон Миллий ахборот агентлигини сайтида www.fikr.uz жамоатчилик фикрини ўрганишга ёки Вазирлар маҳкамасини www.gov.uz сайтларига қонун лойиҳалари қўйиб борилади. Халқ шу сайтларга кириб қонун лойиҳаларини, норматив ҳужжатларни ўрганиб ўзини фикр мулоҳазаларини бериб бормоқда. Бу жуда тўғри амалиёт деб ҳисоблаймиз.

Олий таълимда коррупцияга қарши курашиш борасида ижобий натижаларга эришиш учун коррупцияга қарши курашишни шакллантириш ва назорат қилиш жараёни учун масъул бўлган алоҳида ўз фаолиятини жамоатчилик асосида ташкил этувчи коллегиял орган ҳисобланган - Университетнинг Коррупцияга қарши курашиш бўйича Комиссиясини фаолиятини тубдан такомиллаштириш керак.

Бундан ташқари, университет ёки институт таркибий бўлинмалари ва унинг муассасалари коррупцияга қарши курашишда амалдаги қонун ҳужжатлари тамойил ва талаблари юзасидан хабардор қилиш ва тушунтириш бўйича қуйидаги хатти-ҳаракатларни амалга оширишлари зарурлиги белгилаб қўйилиши лозим:

- университет ёки институт таркибий бўлинмалари ва муассасаларининг ходимларида коррупцияга мурасимсиз муносабатни шакллантириш ҳамда бу борадаги қонун ҳужжатлари билан таништириш мақсадида доимий ва тизимли семинарлар, давра суҳбатлари ва конференциялар ташкил этиш;

- коррупцияга қарши курашишда сиёсий аҳамиятга эга бўлган аудио ва видеороликлар ва бошқа турдаги ахборот маълумотларидан фойдаланган ҳолда мунтазам равишда маънавий-ахлоқий мавзудаги тадбирларни ташкил этиб бориш;

- коррупцияга оид ҳуқуқбузарликлар содир этилганлиги тўғрисидаги гумонлар ёки далиллар, коррупциявий хавф-хатарлар ҳақида хабар берилиши мумкин бўлган алоқа имкониятларини яратиш;

- университет ёки институт таркибий бўлинмалари ва унинг муассасалари ходимларининг меҳнат шартномалари ва лавозим йўриқномаларига коррупцияга қарши курашишга оид қоидаларни киритиш;

- тегишли респондентлар билан коррупцияга қарши курашишга қаратилган ижтимоий сўровларни ўтказиш ҳамда уларнинг фикрларини ўрганиш асосида турли хил чора-тадбирларни ишлаб чиқиш лозим.

Шу билан бирга, олий таълимда коррупцияни юзага келишига туртки берувчи турли хил сабабларни бартараф қилиш бўйича чоралар қўриш, коррупциявий ҳолатлар ҳақида хабар берган шахсларнинг манфаатларини ҳимоя қилиш ҳамда уларни рағбатлантириш механизмларини ишлаб чиқиш, коррупциявий ҳолатлар ҳақида хабар бериш ҳамда тизимини электронлаштиришга катта эътибор бериш лозим.

АДАБИЁТЛАР:

1. Ўзбекистон Республикаси Президент Шавкат Мирзиёевнинг “Танқидий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қоидаси бўлиши керак” асари.

2. https://uza.uz/uz/posts/pedagog-xodimning-maqomi-togrisidagi-qonun-loyihasi-ishlab-chiqildi_190352
3. <https://www.transparency.org/en/cpi/2023/index/uzb>
4. https://www.unipage.net/ru/bachelor_italy
5. <https://www.education-medelle.com/articles/universiteti-yyponii.html>
6. <https://georgia.in-facts.info/prices/tsenyi-v-gruzii/>

РЕЗЮМЕ:

Мазкур мақолада олий таълим муассасаларида коррупция ҳолатларини сақланиб қолишининг асосий сабаблари, олий таълим тизимида коррупцияга қарши кураш олиб бориш учун аввало хорижий тажрибаларни пухта ўрганиш масалаларига эътибор қаратилади.

Калит сўзлар: коррупция, коррупцияга қарши кураш, таълим, маънавият, етук кадр.

РЕЗЮМЕ:

В данной статье рассматриваются основные причины сохранения коррупции в высших учебных заведениях, а также вопросы тщательного изучения зарубежного опыта в целях борьбы с коррупцией в системе высшего образования.

Ключевые слова: коррупция, борьба с коррупцией, образование, духовность, зрелые кадры.

RESUME:

This article focuses on the main reasons for the persistence of corruption in higher education institutions, and on the issues of careful study of foreign experiences in order to fight against corruption in the higher education system.

Key words: corruption, fight against corruption, education, spirituality, mature staff.